

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Antiquae Lectionis Tomus ...

In Qvo Plvra Qvam XX. Antiqua monumenta, nunquam edita

Canisius, Heinrich

Ingolstadii, 1602

Incipit Liber II. Qvæ Causa Sit Pommeraniorum conuertendorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-64160](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-64160)

falernica. Sed de his alijs. Nunc autem expediendum, quod multis admirationi est, quare videlicet, hi homines tam procul ab oriẽtali FRANCIA, & à BABERGENSI Ecclesia, immo à toto pene orbe diuisi non alium quemquam de vicinioribus regnis, vel Ecclesijs baptistam & prædicatorem, quam Babergensem Episcopum habere potuerint. Sed hic fructus ad incrementum beatitudinis eius illi à Deo donatus est.

INCIPIT LIBER II.

QVÆ CAUSA SIT POMMERANORVM CONVERTENDORVM.

TEMPORE quo dominus Episcopus Babergensem regebat Ecclesiam, POLIZLAUS vir strenuus & prudens & ingenuus atq; auitæ nobilitatis decore illustris Ducatum POLONIÆ administrabat. Qui dum se gnauiter ac prouide gereret, omnes terræ suæ terminos sub prædecessoribus suis hostium violentia inuafos & perturbatos, & castra, vrbesq; à sua potestate vi alienatas manu robusta recuperare præualuit. Cumq; bellicosus actus suos scælici exitu sæpe prosperari videret, erga Deum quidem à quo sibi sciebat præstari victoriã, humilior atq; deuotior, erga hostes vero erectior atque animosior factus, mutua vice terminos eorum ferro & ignis attemptare, prædasq; & manubias frequenter abstrahere, & personas captiuare solebat, quousque assiduis cladibus ac terrore contracti multis obsequijs & dono-

I.

*Infra Ritheni
vocalunt.*

& donorum impensis, animum eius delinirent, datisque & acceptis dextris fidem pacis firmissimè pangerent & pacta reciperent. Erant autem diuersi cum quibus diuersis temporibus certamen habebatur ex parte vna **POLONIÆ, BOHEMI, VNGARI, MORAVII**, ex alia **RITHENI**, gens crudelis & aspera, qui **FLAVORVM PRVSORVM** & **POMERANORVM** freti auxilijs acrius, diutiusq; illi restiterunt; sed frustra; qui tandem superati ab eo & contriti post multas clades pacem ab eo postulare cum rege suo decreuerunt. At ille, vt erat bellis ac laboribus semper infractus non continuo de pace acquiescere voluit, nisi prius aliqua memorabili honorificentia satisfactionem accepisset.

DE EODEM.

II.

REX vero & omnes principes, **RITHENORVM** sine amicitia & pace Ducis, non se quietos fore perpendentes, viam inueniendæ mutæ pacis & gratiæ illius prudentiæ ac fidei committendam præsumserunt. Ille vero hanc honestissimam ratus viam statuendæ ac firmandæ pacis, filiam ipsius regis petiuit & accepit vxorē, videlicet, vt hoc affinitatis commercio, tam principes ipsi, quàm subditi eius terræ vtriusq; populi pacem ad inuicem, haberent perpetuam, atque in necessitatibus & oportunitatibus suis mutuo contra hostes sibi præsidio forent atq; auxilia portarent. Colebant ergo se mutuis beneficijs socer & gener; magnificatusq; est **POLIZLAVS** & confortatus ac prosperatus vndiq; est. Nec vlla ei erat contradictio vniuersis potestatis suæ terminis hoste nullo turbatis. Verum ea perfunctoria & brevis tranquillitas. Nam post paucos annos **RVTENISSA** vxor **POLIZLAI** moritur, vnum tantum ei filium relinquens. Vnde qua-

de qua-

de quasi rupto vinculo, quo tota intergenerum & foecerum constabat amicitia, dudum consopita bella paulatim recrudescunt. **POLITZLAUS** igitur feritate gentis permotus, cum suis consilium habuit, quo nam rediuiua mala hæc propulsare potuisset. Habebat autem **PETRV** M quendam militię ductorem, virum acris ingenij, & fortem robore, de quo dubium, vtrum in armis an in consilijs maior fuerit, qui erat Præfectus à Duce super viros bellatores. Hic ascitus consilijs, si suis tantum, inquit, **RVTENI** viribus dimicarent, illos nobis conteri non esset laboriosum; sed habent **FLAVOS**, habet **PRVSCOS**, habent etiam **POMMERANOS** gentem idolatram inuisam ac minus indomitam, quos omnes simul in arma prouocare, quam durum sit, inexperti non sumus; quamuis ante de his triumphos habuerimus. Quo circa meo animo consilium incidit **RVTENOS** arte melius superari. Et ne quis impossibile hoc existimet, ecce vadam ad illos, & incruentam nobis de tyranno victoriam reportabo, Deo mihi præstante ingenium. Sed quid multis? Placuit Duci & Principibus experiri, si effectum habere verba Petri queant. Assumptisque viris, quasi triginta robustissimis, ficta necessitate Petrus ad Regem transfugit **RVTENORVM**, cumque arte sermonis circumuentum, quod malè de Duce sentiret, æstimare fecit. Et rex eo quod fidem haberet homini, quem etiam prudentem sensit, ad multa negocia sua, eius familiaritate vsus est, sperans quod tandem per eum de **POLONIA** tota triumpharet. At Petro aliud mētis erat. Nam cum die quadam fictus transfuga, ipsiusque socij cum rege in saltu nemoris venandi gratia vagarentur, rex nihil mali suspicatus occasione ferarū longius à mcenibus abscesserat, elongatisque alijs Petrus cum suis, circa illum remansit. Qua fretus oportunitate

capto rege incruentam vt pollicitus erat de RVTHENIS victoriam domino suo duci reportauit, mirumque dictu, effera gens illa hoc facto ita edomita est, vt nunquam postea viuente duce nec quidem de bello cogitarent. Nam pro ereptione sui tyrannus quidquid maiorum suorum studio ac solertia in thesauris collectum habere poterat, dare coactus est, aurum & argentum, & quæq; preciosa in vasis & vestibus, & varijs opum speciebus, quadrigis & camelis in POLONIAM adportantibus, ita vt RVTHENIA tota in * prærita paupertate contabesceret.

Deinde vbi fœdera mansuræ pacis iureiurando tam rex, quam optimates RVTHENORVM solidauerant, etiam hoc polliceri fide firmissima rogati sunt; ne POMMERANIS extra forent auxilio. Contra illos enim totis viribus dux manum leuare cogitauit,

ITEM DE CAUSA

eadem.

III.

*

HIS ergo omnibus ipsius * adeò cum compositis POMMERANIAM insultibus crebris concutere, vastare ac populari cepit. Et quia paganismo tenebantur, dux eos aut penitus elidere aut ferro ad fidem Christianismi conatus est impellere. At illi suis fidi viribus, eò quod ciuitates & castra, natura & arte firma in introitu haberent quam plurima, se inexpugnabiles fore arbitrati sunt, omnemq; substantiam suam in vrbibus collocantes, armorum præsidia præparare moliantur. Sed quia DEO placuit, aliquas ex eis contere, vt cæteros ad fidem cõuerteret, ingenium & vires contra eos POLIZLAO ministravit, ita, vt multis & magnis cladibus eos frequenter afficeret. Nam & ciuitatem STE-TINENSEM, quæ stagno & aquis vndiq; cincta, omni hosti inaccessibilis putabatur, quæ etiam totius POMMERANIÆ

Metro-

Metropolis fuit, hyemali tempore strictam per glaciam, non sine periculo exercitum ducens, inopinata clade percussit. BADAM quoq; ciuitatem munitam & fortem, valde fregit & succendit; Et omnem in circuitu eius regionem, igni & ferro vastauit; adeo, vt ruinas, & adustiones, & acervos cadauerum interfectorum, per diuersa loca, monstrarent post annos tres, ac si de strage recenti. Tam grauisime autem in illarum ciuitatum expugnatione subacti sunt, vt quos neci & captiuitati dux superesse passus est, cum suo principe, Christianos se atq; tributarios fore, quod iurare licuit, pro ingenti lucro ducerent. Ferunt autem, quod 18000 virorum pugnatorum neci traditis, 8000. cum vxoribus & paruulis, ad terram suam captiuos abduxerit, & in periculosis marchiarum locis, in vrbibus & castris eos collocans, quo terræ suæ præsidio forent, & cum hostibus suis, gentibus scilicet extraneis bella gererent, indixit. Hoc addito, vt abdicatis Idolis, Christianæ se religioni per omnia conformarent. Sed cum reliquos de gente perfida, quos in terra propria tributarios dimiserat, dux fidei Christianæ apponere curaret, omnes Episcopos terræ suæ conueniens, nulli persuadere potuit, vt illò ire atq; in tenebris & vmbra mortis sedentibus, lumen vitæ velle ostendere; singulis suas excusationes prætendentibus. Sicq; per triennium dilata est prædicatio.

QVOMODO LITERAS EPISCOPO

Ottoni miserit Poliz. laus dux.

ANDEM instinctu admonitus diuino, ad hoc opus OTTONEM Babergensem Episcopum, cuius tunc fama late in regnis effloruit, eò quod & hunc in adolescentia eius pater, sui capellani more obloquentem, notum & charum habuerit, inuitare decreuit: oportunum fore autumans, cum tali viro & an-

IV.

riquis renouarum amicitias, & tam sancti operis gratiam, illius iniungere sanctitati. Mittens ergo legatos & munera, scripsit ei literas, secundum verba hæc.

*Epistola Poliz-
lai*

Domino suo & patri amantissimo OTTONI, venerabili Episcopo, POLIZLAUS dux Polonorum filialis obsequij, humilem deuotionem.

Quia in diebus iuuentutis tuæ, apud patrem meum decentissima te honestate cōuersatum memini, & nunc quoque dominus tecum est, firmans te & benedicens tibi in omnibus vijs tuis, si tuæ non displicet dignitati, veteres tecum renouare amicitias, tuoq; consilio simul & auxilio vti ad DEI gloriam promouendam, ipsius gratia coadiuuante. Nosti enim, vt arbitror, quomodo POMMERANORVM cruda barbaries, non mea quidem sed DEI virtute humiliata, societati Ecclesiæ, per Baptismi lauacrum se admitti petunt. Sed ecce per triennium laboro, quod nullum Episcoporum vel sacerdotum idoneorum mihi uè affinium ad hoc opus inducere queo. Vnde quia tua sanctitas ad omne opus bonum prompta & indefessa prædicatur, rogamus, pater amantissime, non te pigeat, nostro comitante seruitio, pro Dei gloria, tuæque beatitudinis incremento, id laboris assumere. Sed & ego tuæ paternitatis deuotus famulus, impensas omnes & socios itinerum, & linguæ interpretes, & coadiutores presbyteros, & quæcunq; necessaria fuerint, præbebo, tu tantum sanctissime pater venire dignare.

QVOMODO CONSILIO CHO-

risus, literas Apostolico miserit, pro licentia petenda euangelizandi.

V.

IS auditis Episcopus, quasi de cælo vocem Dei loquentis accepisset, toto pectore abundantia lætitiæ repletus, gratias egit omnipotenti DEO, quod

quod ad tale negotium, suo vti dignaretur ministerio. Habito igitur Chori & Cleri sui consilio; missis ad Apostolicam sedem legatis, pro petenda licentia, benedictione, atque obedientia, venerandæ memoriæ domini HONORII Pape huic grauiissimæ sarcinæ humerum deuotè applicuit. Sed quia terram POMMERANORVM, fama ferente, opulentam audiuerat, & egenos siue mendicos penitus non habere, sed vehemèter aspernari, & iam dudum quosdam seruos Dei prædicatores egenos ac censu tenues, propter inopiam contempnissse, quasi nõ pro salute hominum, sed pro sua necessitate releuanda, officio insisterent prædicandi; studiosè procurauit, vt non solum illis non indigēs, verum etiam opulentus appareret, nec opes eorum sibi, sed ipsos potius velle Deo lucrari. Assumptis ergò Clericis idoneis, & eisdem ad iter abundè procuratis, Missales, aliosque libros & calices cum indumentis sacerdotalibus, & alia quæque altaris vtensilia, quæ in gente pagana subito non posse inuenire sciebat, prouida liberalitate secum fecit portari, ne sine instrumento agricola fidus in agrum domini sui exire videretur. Vestes quoque & pannos preciosos aliaque donaria, nobilibus ac diuitibus apta, Euangelista simplex & prudens in viam portauit Euangelium ne fortè indigentia causa, prudens videretur euangelizare: sed nouellæ plantationi sua potius conferre, quam illius appetere.

QVOMODO PROPECTVS

sit ad Pommeranos.

RARATIS ergo omnibus quæ profecti- VI.
 onem erant necessaria, proxima die post fe-
 um sancti GEORGI martyris, salutato clero
 Aaa 3 & po-

& populo suo, tamquam hoc opere viam sanctificaret, duas Ecclesias vnam in LVCHENBERG, & alteram in VOHENDREER consecrauit. Hinc transito nemore BOHEMICO venit ad CLADRIM Cœnobium, CLVNIACENSIS ordinis; vbi honorificè susceptus, dedicauit Ecclesiam in honore sancti NICOLAI. Ibi etiam quasdam sorores velauit, quarum vnam nomine RICHAM amarissimè flentem, blandè consolatus est, dicens, Noli flere filia, quia secura esto, quia in die iudicij ego animam tuam, sponso tuo domino nostro Iesu Christo consignabo. In huius promissionis argumentum, post multa annorum curricula, in anniuersario depositionis Beati OTTONIS die, defuncta est. A CLADARIM digrediens, peruenit BRAGAM, inde per SAGISCHAM in ALBE fluminis ripa sitam Ecclesiam, ad castrum ducis Boemici, quod MILEETAM dicunt, vbi à duce ipso susceptus & donis honoratus est. Inde per aliud eius castrum BVRDA nomine, vsque ad VENETIAM vrbis ducis Poloniae: atque inde per tres Episcopatus Poloniae, BREZLABENSEM videlicet, & CALISSENSEM atque POZNANENSEM, vsque ad Archiepiscopatum GNEZENSEM, cum gaudio & pace conducti sunt. Omnibus illic Ecclesijs, vna salutationis forma, Episcopum susipientibus; festiuè scilicet processions honore gaudentes, quod per loca singula, vno eodemque exultationis cantu, eius proposito alludentes, CIVES APOSTOLORVM ET DOMESTICI DEI ADVENERVNT HODIE. Et cætera quæ in illo Responserio sunt, deuote cecinerunt.

Præterea dux ipse & omnes optimates Poloniae, quasi ducentis passibus, ab vrbe GNEZNA, nudis pedibus procedentes, cum magna susceptum reuerentia principalem vsq;

vsque ad Ecclesiam conduxerunt. Dux ergo tali hospite
 latissimus & gloriosus per dies septē eius fruens præsentia,
 multa eius humanitate & benignitate, omnia etiam viæ
 necessaria solerti curâ institit præparare: deditque Do-
 mino Episcopo de gente illa, tam POLONICÆ quàm
 TEVTONICÆ linguæ gnaros satellites, ad diuersa eius
 ministeria, ne quam incommoditatem per linguæ igno-
 rantiam, in gente externa pateretur. Quid dicam? currus
 & quadrigas, ordine longo, victualia & omnes sarcinas E-
 piscopi portantes, monetam quoque illius terræ liberalita-
 te contulit ingenua: nulla eos sustinens laborare inopia; sed
 neque propria expendere, ac si omne illius viæ meritum,
 suis impensis emere cogitaret. Tres etiam sacerdotes ca-
 pellanos de latere suo princeps Episcopo sociavit coadiu-
 tores verbi, & centurionem quendam PAVLICIVM no-
 mine, virum strenuum & catholicum; quietiam natu-
 rali facundia idoneus esset concionari ad populum.

Taliter à duce Poloniæ dimissi, scilicet Episcopus &
 qui cum eo erant, per castrum in extremis Poloniæ fini-
 bus transeuntes, nemus horrendum & vastum, quod
 Pommeraniam Poloniamque diuidit, intrauerunt. sed
 viam in inuio quam difficilè sit tenere, etiam illic experiri
 potuerunt. Nemus quippe hoc, nulli ante mortalium
 peruium erat, nisi quod superioribus annis dux latroci-
 nandi causa, priusquàm subegisset totam POMMERANIAM,
 festis signatisque arboribus, viam sibi exercituique suo ex-
 ciderat.

Quæ signa tenentes magna quidem difficultate pro-
 pter serpentum, ferarumque diuersarum monstra, nec
 non & gruum, in ramis arborum nidos habentium,
 colq;

tium, eosq; garritu & plausu nimis infestantium, importunitatem, simulque propter loca palustria, quadrigas & currus præpedientia vix diebus sex emenso nemore ad ripam fluminis quæ limes POMMERANIÆ est, confederunt. Dux verò POMMERANORVM aduentus eorum præsciis, cum quingentis viris occurrens, ex alia parte aquæ castra metatus est, moxq; amne transmissis, cum paucis Episcopum salutat, atq; salutatur ab illo, & quia Christianus erat, occultè autem, propter metum PAGANORVM, corde magis quam ore locutus, in amplexu Pontificis diu pèdens, alta deuocatione super viæ causa Dei clementiam collaudat, Episcopo & duce cum interprete PAVLITIO seorsum in colloquio demorantibus. cæteri qui venerant cum duce Barbari, quia Clericos aliquatim trepidare videbant, ficto eos terrore amplius vexabant, ita, vt articulum passionis imminere metuentes, confessione & orationibus atque psalmodia domino suum commendarent agonem. Nam primo illic paganos viderunt, & qua mente dux aduenerit, nondum omnes sciebant: Sed & horror solitudinis, & loca insolita, & nuper euasi nemoris nigra densitas, & crepusculum noctis propinquæ, & hominum Barbarorum crudelis aspectus, materia eis non parui timoris erant. Nam & cultros acutissimos educentes, viuos eos excoriare aut transfigere, ac humi eos defodere vsq; ad verticem, coronasq; eorum eisdem cultris punctare ac secare minati sunt. Et alia multa genera tormentorum, rictu fremituq; eos terrentes eis imminere dixerunt. Sed cito respirauerunt, duce ipso eos placidè benignæque consolationis eulogio releuante, quodque inani pauore pulsati fuerint, vtrinque pro ioco esse cœpit. Nam vbi eis ducem ipsum aliosq; milites, qui eos terruerant, Christianos esse comperum est, paulatim quidem animose

animosè, deinde fiducialius agere, ipsosque etiam adhortari ac docere præsumserunt, quos antea vel intueri, metu percussi, non potuerunt. Ipsis ergò iam mansuescentibus, & religioni Christianæ magis magisque deferentibus, repletum est gaudio os illorum, & lingua eorum exultatione; dicebantque inter gentes, quorum Deus tetigerat corda, magnificavit dominus facere nobiscum, facti sumus latantes; quia Episcopo veniente ad eos dissoluitur dominus captiuitatem eorum, sicut soluitur glacies à sole meridiano. Episcopus igitur benè agendi semper audus, benè se venisse ominatus, donarijs ducem honorans, baculum quoque dedit, quo ille statim vsus, ipsoque incumbens, gratulabundus huc illucque ambulat, conuersusque ad milites, Qualem, ait, patrem nobis Deus dedit, & qualia patris dona, & hæc nunc quidem magis quam alio tempore gratiora? Hinc ad castra discessum est; factoque mane, dux demum qui secum venerant ductores & ministros reliquit Episcopo, mandans in tota POMMERANIA, per cuncta loca suæ possessionis, liberalia ei præberi hospitia. Christiani verò & Episcopus, transito fluuio, terram POMMERANORVM, in nomine domini, intrauerunt, & conductoribus eorum viam demonstrantibus, iter ad castrum PIRISSAM direxerunt. Dux verò ab eis ad sua negotia diuellitur.

In ipso autem itinere viculos paucos bellica vastatione & raris incolis, qui nuper se, post dispersionem recollerant, inuenimus, qui de fide Christiana conuerti, an credere vellent interrogati, humiliter pedibus aduoluuntur Episcopi, catechizari se atque baptizari postulantes. Hos ergò quasi primitias messis dominicæ, in aream domini sui messor deuotos, cum gratiarum actione componens, baptizauit illis homines triginta, fidemque sanctæ Trinitatis &

tis & Decalogum legis in numero tacite considerans, opus euangelicum, mystice à se inchoatum gauisus.

Deinde ad castrum ducis PYRISAM, vndecima hora diei propinquantes, ecce, illic hominum ad quatuor milia, ex omni priuincia confluxisse, vt erant eminus aspexerunt: erat enim dies festus Paganorum, quem lusu, luxu, cantuq; gens vesana celebrans vociferatione alta, eos reddidit attonitos. Non igitur vtile vel cautum eis visum est illa nocte, in turbam, potu læticiaq; feruentem, eos tam insolitos hospites aduenire; sed manentes, vbi fuerunt, noctem illam insomnem duxerunt; nec ignem in castris habere ausi, nec verbis, ad inuicem loqui præsumserunt.

Mane verò Episcopus PAVLACIVM, & nuncios BRADIGLEZII ducis ad castrum mittit. At illi salutatis maioribus ex nomine ducum, ab eis missum nunciant Episcopum, qui fidem & religionem Christianam terræ illius debeat prædicare: atque sub eorundem autoritate mandant & suadent, vt digne ac reuerenter susceptum audiant: addentes, virum esse honorabilem, domi diuitem, & quoque in aliena terra suis opibus sufficientem; nihil illum petere, nullius egere; pro illorum salute aduenisse, non quæstus gratia. Memores sint fidei ac sponsionis, memores diuinæ vltionis & recentis exterminij, ne denuò iram Dei exasperent: orbem vniuersum Christianis legibus (viuere) se solos vniuersitati resistere non posse. At illi diu cunctabundi & diuersas excusationes molientes, indulgentiam temporis consilio petunt, non oportere dicentes, rem tam grandem subito aut inconsulte aggredi.

PAVLACIVS vero & legati astute ea dici animaduertentes, nō inquirunt tempus est productionis consilij; quod facturi

Sturi estis, facite citius, ecce iuxta est, sero intraturus erat ad vos dominus antistes, sed quia ludo & iocis occupatos audiuit, distulit intrare, in campo figens tentoria: sed vestra hoc conuenit prudentia, vt non illum despectiua dilatione contristetis, ne fortè & domini Duces se doleant super hoc iniuriatos. Et est, inquit, tam prope? Quibus, ita esse, respondentibus.

Et omnia, inquit, consilia nostra ruptum eunt. Quomodo ergo rerum conuenientia, postulat, faciamus sponte & alacres, quod facturi sumus. Nam & altissimus Deus sua nos virtute circumuentos vndique trahere videtur, Declinare non possumus, sequamur ergò trahentem ad vitam, ne reluctantes bonitati eius præcipitemur in mortem. Dij nostri, sicut apparet, Dij non sunt, contra eum nos iuuare non possunt.

Melius ergo est, vt relictis desertoribus ad verum DEVM, qui non deseruit sperantes in se, ex toto corde transeamus. Verum vbi eam sententiam tam bonam tamque salubrem diligenti retractatione probauerant, primo quidem apud se in conclaui, deinde vero cum legatis & PAVLICIO ad plenum vigorem laxiori consilio firmauerant, cum eisdem ad populum egressi, qui sicut ad festum confluerat contra morem indispersus, DEI nutu in loco manebat, nec in rus discesserat, luculenti sermonis dulcedine, multo beneuolentia capru, eos de hoc verbo allocuti sunt. Sed quid multa? mirum dictu, quam subito quam facili consensu, omnis illa multitudo populi auditis somatum verbis in eandem sese inclinauerunt.

Et quia dici audiunt, Episcopum in proximo esse, facto ingenti clamore, vt aduocetur, vniuersi rogant,

Bbb 2

quo

rogant, quo illum videre queant, & audire, antequam soluto cœtu singuli in loca sua discedant. Redeuntibus itaque PAVLICIO & legatis, abierunt quidam de castellanis cum eis ad Episcopum qui obnixa veneratione ad se illum inuitarent, salutatum ex parte Nobilium, plebisque vniuersæ, quiq; fidem facerent sine omni periculo vel iniuriæ metu eum ostendere posse; quin etiam in omnibus obaudituros se ex animo. Episcopus vero tam quieto successu rebus se promouentibus, gratias agens Deo, ad castrum se leuabat, sed ecce cum quadrigas, archicula, & saginarios eorum victualia portantes, iumenta quoque & qui cum eis veniebant eminus videre cœperunt, quasi apparatus belli suspicantes, modicum turbati sunt. re autem sicut erat recte agnita, pauore abiecto, in modum torrentis omnis populus in occursum eorum effunditur, ambiens & circumdans, ammirans & contemplans, & eos & omnia eorum vsq; ad hospitij locum eos conducendo. Fuit autem ante introitum castrî area spaciosa, quam occupantes fixerunt tentoria, in eodem loco ipsis barbaris mansuete ac familiariter eos adiuuantibus & in omnibus se eis oportunos exhibentibus.

DE PRÆDICATIONE

eius in Pyriffa Ciuitate.

VII.

INTEREA VERO Episcopus Pontificali-
bus indutus monente PAVLICIO & primatibus
de loco editiori populum cupientem ore allo-
quitur interpretis; ita dicens: Benedictio do-
mini super vos, benedicti vos à domino: benedicimus &
vobis gratias referimus in nomine domini; quia grata &
iucunda & benigna susceptione nos refouistis. Et causa qui-
dem

dem aduentus nostri ad vos, quæ sit, forte iam audistis & iterum si dignamini audire debetis & diligentius attendere. De via longa venimus. Salus nostra, beatitudo vestra: gaudium vestrum, tantæ nobis viæ causa fuit. Nam læti salui atq; beati eritis æternaliter, si creatorem vestrum agnoscere & illi seruire vultis. Hæc & his similia, quæ inferere studio breuitatis omitto, populo rudi simpliciter euangelizante Pontifice, omnis illa multitudo, quasi vnus homo, fidei sanctæ concordantes, illius doctrinæ se commiserunt. At ille cum clericis & sacerdotibus septem diebus eos catechizans, & de omnibus quæ Christianæ religioni conueniebant, diligentissime instruens, indictorium dierum ieiunio, iussit, vt corpora sua balneis munda- rent, & lotis albisque induti vestibus, mundo corpore, mudoq; habitu, ad sanctum baptisma concurrerent. Interim vero tribus exstructis baptisterijs, ita ordinauit, vt ipse solos mares pueros in vno baptizaret; alij autem sacer- dotes in alijs foeminas seorsum, & viros seorsum. Tanta quoque diligentia tanta munditia & honestate, Pater optimus sacramenti operationem fieri edocuit, vt nihil indecorum, nihil pudendum, nihil vnquam quod alicui vero gentilium minus placere posset, ibi ageretur. Namq; dolia, grandia valde, terræ altius immergi præcepit, ita vt ora doliorem vsq; ad genu hominis vel minus de terra prominere, quibus aqua impletur, facilis erat in eam descensus, cortinas circa dolia, fixis columnellis funibusq; inductis, oppandi fecit, vt in modum coronæ velo vndiq; cuppa cingeretur, ante sacerdotem vero & comministros, qui ex vna parte astantes sacramenti opus explere habebat, luteum sine traiecto pependit; quatenus verecundiæ vndiq; prouisum foret, nequid ineptiæ aut turpitudinis notaretur in sacramēto, neue honestiores personæ pudoris occasione se à ba-

ptiſmo ſubtraherent. Cùm ergo ad ſtadium Baptiſmi tur-
 bæ venient, ſermone qui talibus competeret, Episcopus
 eos omnes communiter alloquẽs, ſexumq; à ſexu dextror-
 ſum & ſiniſtroſum ſtatuens, catechizatos oleo perunxit,
 deinde ad baptiſteria degredi mandat. Igitur ad introitũ
 cortinæ venientes ſinguli tantum cum paternis ſuis intra-
 bant ſtatimq; veſtem qua fuit amictus is qui baptizandus
 erat, & cereum, illo, inquam, deſcendente, paterni ſuſci-
 piebant; & ante faciem ſuam illam tenentes, exſpectabãt,
 donec eam redderent de aqua exeunti. Sacerdos vero qui
 ad cupam ſtabat, eum audiſſet potius, quam vidifſet, quod
 aliquis eſſet in aqua, velo paululum remoto trina immerſio-
 ne capitiſ illius, myſterium ſacramenti perfecit, unctumque
 liquore chriſmatis in vertice, & alba p ropoſita, reductoq;
 velo, de aqua iuſſit exire baptizatum; paternis, veſte quã
 tenebant, illum cooperientibus atq; deducentibus. Hic
 modus, hæc ſpecies, hic ordo eis fuit baptizandi viros, &
 mulieres, pueros & adultos, qui a ſacerdotibus in aquam
 leuari non poterant, tam in PYRISSA quam in urbibus alijs
 & caſtellis, vbicunq; populi copia eos moram facere coë-
 giſſet: in hyeme quoq; in ſtubis calefactis & in aqua calida
 eodem nitore atq; verecũdię obſervatione, in ſolis dolijs &
 cortinis adhibitis, thure quoq; & alijs è diuerſis ſpeciebus,
 euncta reſpergentibus, veneranda Baptiſmi confecit ſa-
 cramenta. Namq; in omni occasione ſua (quod & paganiſ
 dignum laude videbatur) quandam à ſpiritu ſancto cuiuſ-
 dam ſingularis munditiæ atq; elegantis & urbanæ discipli-
 næ prærogatiuam habebat; ita vt nihil vnquam indecens
 aut ineptum inhoneſtum neq; in cibo, aut potu, ſermone,
 geſtu, vel habitu mitteret, ſed in omni officio exterioris
 hominis, quænam eſſet compoſitio interioris, oſtendebat,
 bonitate, disciplina, cautela prudentiæ conſpicuus.

DE

DE INSTITVTIONE

Baptifatorum.

MANERVNT autē in eodē loco quasi dieb⁹ vigin-
ti, Euangelizantes populo & Baptizantes eos in
nomine domini; docētēs eos seruate vnitatem
fidei in vinculo pacis, instruētēs de festiuitatib⁹ & obserua-
tionib⁹ Christianæ religionis, de ieiuniis quatuor temporū,
de quadragesimali ieiunio, de incarnatione, de Natiuitate,
Circumcisione, Apparitione, Præsentatione, Baptismate,
Trāsfiguratione, Passione, Resurrectione atq; Ascensione do-
mini nostri Iesu Christi, de Aduētū spiritus sancti, de vigilijs
& natalijs Apostolorū & aliorū Martyrum & sanctorū, de
die Dominica, de sexta feria, de distributione Mensium &
Institutione totius anni, secundum Christianos, exstructoq;
& sanctuario: totum enim corpus basilicæ tam subito fieri
non potuit, altare sanctificauit, & interim missas illie cele-
brari præcepit, dans eis sacerdotem, libros, & calicem, pa-
raturam, & omnia vtenilia, quæ ad officium altaris perti-
nebant. Quæ omnia illi cum multo gaudio, alacritate, ac
deuotione suscipientes, & gratias agentes, omnes veteres,
& profanas superstitiones suas & gentiles obseruantias pe-
nitus abijciabant, & exuti veterem hominem, cum actib⁹
suis in vitæ nouitate ambulare cœperunt, & proficere. *Rom. 6.* Erat

autē numerus conuersorū ibi ad fidem quasi septem millia.
Videns autem Episcopus quia messis multa & quod
& alijs ciuitatibus oportet eum Euangelizare regnum
DEI, cum inde processurus esset, vocata concione hoc
sermone allocutus est Ecclesiam: Fratres æmulor vos
DEI æmulatione: vos enim omnes qui in præsentia-
rum ad me audiendum conuenistis & me docente, Chri-
sto credidistis & Christiani facti estis, vna in Domino Ec-
cle-

VIII.

Gal. 4.

1. Pet. 2.

clesia, estis desponsati per fidem Domino meo Iesu Christo; vna, inquam, vos omnes Ecclesia estis, vna & vnica sponsa Domini mei Iesu Christi, quia vnica vniuersali Ecclesie per fidem incorporati estis. Sed quia ego per eius gratiam huius veræ desponsionis auctor esse videor, (Nam ego ei vni viro despondi vos virginem castam exhibere) hinc est quod æmulor vos non tamen qualibet, sed Dei æmulatione. Nam & mala æmulatio esse potest iuxta illud Apostoli: Sunt quidam qui æmulantur vos non benè, æmulari autem est, velle indignari, & paratus vobis sum indignari quod pridem dixi; æmulor vos: quia sine tristitia & indignatione ferre non possum, nec potero, si quod absit, ad iniuriam Domini mei Iesu Christi, cui per fidem vos despondi, cum Dijs alienis vos denuò contaminari volueritis. hoc enim est fornicationis genus, quod maximè separat à Deo. Fratres attendite, ecce omnes in Christo baptizati estis, & omnes Christum induistis, originalium & actualium peccatorum indulgentiam accepistis ab ipso, mundi estis & sancti non per nos, sed per eum sanctificati & mundati: quia ipse in sanguine suo lauit peccata mundi: nolite ergo iterum inquinare vos cultura idolorum, nam hæc est immundicia, qua omnino Deus offenditur, & penitus separat à gratia Dei, nolite vos prostituere corruptionibus, & immundis spiritibus, soli creatori vero, nulli autem creature diuinum honorem exhibeatis, ne indignatio eius & furor veniat super vos: sed magis in fide, & spe & charitate perficite, vt benedictio eius veniat super vos & super filios vestros, & vt ei credentes & fidem operibus exornantes, vitam habeatis in nomine ipsius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. certi enim esse, & nullatenus dubitare debetis, quia si hanc, in qua hodie positi estis, innocentiam ser-
 uaueri-

tra malignos spiritus in exitu vitæ animabus insidiantes eadem spiritus sancti virtute pugnaturus armatur, hoc omni Christiano in agone mortis ardentissimè desiderandum, & deuotissimè percipiendum est, vtpote remedium animæ certissimum.

Quartum Sacramentum est *Eucharistia*, id est, corpus & sanguis *DOMINI*. hoc Sacramentum victuris, & morituris est necessarium. Siue enim viuimus, siue enim morimur, hoc viaticum semper vtendum est. Est enim cibus animæ verus, vitam in se habens æternam. Vnde frequenter *Missæ* celebrandæ sunt, & vos ad easdem deuotè conuenire debetis, vt sæpius huic viatico communicetis. Quod si non potestis, quia carnales estis, huic tam sanctissimæ rei per vos ad omnes missas participari saltem per mediatorem vestrum, scilicet Sacerdotem, qui pro vobis communicat, fideliter, reuerenter, ac deuotè missas audiendo communicate. Oportet tamen & vos ipsos ter vel quater in anno, si amplius fieri non potest, & confessionem facere atque ipsi Sacramento communicare.

Quintum Sacramentum est per pœnitentiam reconciliatio lapsorum, id est, eorum, qui post Baptismum propter grauiores culpas ab Ecclesia proiecti, per satisfactionem pœnitentiæ iterum ei conformantur. Et hoc Sacramentum quasi malagma & recuperatio est cadentium in pugna & vulneratorum.

Sextum Sacramentum est coniugium, id est, copula matrimonialis. Quinq; autem superiora Sacramenta, quasi generalia sunt, & omni Christiano necessaria: istud autem quasi particulare est; quia nõ omnibus necessarium, sed eis tantum qui se continere non possunt, & sicut ad superiora Sacramenta omnes homines trahendi sunt & inuitandi, ita

di, ita nullus ad hoc trahendus est, & inuitandus: nisi qui, vt dictum est, se non continent, sed vago & illicito concubitu sese polluunt & commaculant: his enim suadendum est, vt infirmitati suæ honestiori subueniant remedio.

Vos autem qui vsque ad hæc tempora non Christiani sed pagani fuistis, Sacramentum coniugij non habuistis: quia fidem vni thoro non seruastis. Sed qui voluistis, plures habuistis vxores; quod deinceps vobis non licebit. Sed vnus vir vnam tantum habere debet vxorem, & vna vnum. Quod amplius, à malo est. Si quis ergo in vobis est, qui plures habuerant vxores ante Baptisum, nunc vnam de illis, quæ sibi magis placeat, eligat, dimissisq; alijs hanc solam habeat, ritu Christiano. Et partus, inquit, scemineos, audio, quia vos o mulieres, necare consueuistis. Quod quantum abominationis habeat, exprimi sermone non potest. Videte si hoc vel bruta animalia faciant foetibus suis. Parricidium hoc non fiat amodo in vobis: quia sine grauissima pœnitentia dimitti non potest. Siue igitur sit masculus, siue scemina, diligenter enutrite partus vestros: Dei enim est & marem procreare & sceminam.

Septimum itaque Sacramentum est, ordinatio siue consecratio clericorum, quod & ipsum particulare est & non generale, quia non omni homini necessarium est; quamuis enim omnes homines indigeant clericis, non tam est necessarium omnes homines fieri clericos. Ad ipsum tamen Sacramentum, qui moribus ac scientia magis idonei sunt, inuitandi potius, quam trahendi. Vnde adhortor vos & inuito: quia cogere non debeo: vt

de liberis vestris ad clericatum tradatis, liberalibus studijs prius diligenter instructos, vt ipsi per vos, sicut alia gentes, de lingua vestra, latinitalis cōscios possitis habere Clericos & sacerdotes. Ita ergō septem sacramenta, quæ iterum vestri causa enumerare libet, & baptisum, confirmationem, infirmorum vnctionem, Eucharistiam, lapsorum reconciliationem, coniugium, & Ordines, per nos humiles suos paronymphos sponus cœlestis in arram verę dilectionis vobis, Ecclesiæ ac sponæ suę transmittere dignatus est. Quapropter omni honore ac reuerentia eadem sacramenta seruate diligēter, & veneramini; docete ea filios vestros, vt memoriter teneant, & diligenter obseruent in omnes generationes. Ecce habetis Ecclesiam, habetis sacerdotem de his omnibus, & quæcunq; sunt necessaria vobis, abundantius vos instruere scientem. Ipsum ergō sicut me audietis, honorantes & amantes eum, & quæcunq; vobis dixerit facientes. Et nunc ego vado, iterum citò reuersurus ad vos. Valete in domino dilectissimi.

QVOMODO PER MATRONAM multiplicatus sit numerus credentium.

IX.

OSTQVAM confirmata & instructa est Ecclesia in PYRISSA, VBERRIME, CACERMATI, populoq; primitiuo eorum, caro affectu, vac facientes, legatis eos deducentibus, ad ciuitatem ducis CAMINAM deuenimus. Erat autem illic ducissa vxor videlicet ducis legitima, & licet inter paganos, Christianæ tamen religionis memor, de eorum aduentu lætissima efficitur, & cum omni domo sua tanto eos deuotif-

notissimè suscepit, quanto & hoc marito placere suæq; illius saluti profuturum non dubitauit. *Eis enim PYRISÆ* demorantibus, omnia quæ illic gerebantur, immisis clam exploratoribus diligenter edidicit, magnoq; tripudio cordis de illuminatione illius plebis exultans, ipsam quoq; suæ fidei scintillam, quasi sub mortuis cineribus eatenus consopitar., inter suos familiares modestè primò; deinde fiducialius apud omnes quos potuit ventilare cœpit. Et quia scriptum est: De scintilla confurgit ignis, totam illam ciuitatem, etiam ante eorum introitum, tantus ardor fidei, operante domino per matronam, inuaserat, vt non solum nil contradictionis, verum etiam totius populi consensum, de suscipiendo Baptismo, inuenerint, in multa gaudij plenitudine.

Ecclesi.

QUANTVM BAPTIZANDO laborauerint.

QVADRAGINTA ergò fermè diebus in eodè loco manentes, tam ipse pontifex, quam alij eius cooperatores, sacerdotes, & Clerici, id pene solum operis habuerunt; suscipere venientes ad fidem, ducere, catechizare, prædicare & baptizare: videbanturq; in tam copiosa messe, pauci messores. Nam & ipsius loci atq; circûiacentis prouinciæ populus cateruatim accedebat cottidie ac recedebat; quibus omnibus dū satis fieri oporteret, immenso labore, maximè qui fuit in baptizando, *Episcopum* (licet solos mares, pueros tingere) sæpenumero sudantem aspexerunt; adeo profecto, vt alba eius ab humeris vsq; ad umbilicum antè & retro sudore manaret. Sæpe etiam ipsius ministerij nimietate lal-

X.

Ccc 3

fatus,

fatus, breui sessione, vires recuperans, modicumq; sed edo
respiras, quasi annosus operator & strenuus, denuo se suble-
uabat in idem opus sibi dulcissimū, gratias agens omni-
potenti Deo, quod ipsius præstante clementia, tot manipulos
in eius horrea cum sudore ac lassitudine sua congereret.

QVOMODO DVX FRATIZ.
*superuenit, & quid eis humanitatis
impenderit.*

XI.

DV M ea CAMINAE gerebantur, atq; de
suecessu rerum & Episcopus cum suis & popu-
lus ciuitatis cum ipsa matrona nobilissima, &
Christianissima, spiritali gaudio fruerentur,
ecce cum suo comitatu dux terre VROCLAVS, non modi-
cum letitiæ salutaris augmentum, superuenit; nihilq; mo-
ratus, quasi filia h fiducia, in amplexu tuens Episcopi, Sal-
ue, inquit, Pater sanctissime. Deinde, Non, quæso, ait iras-
catis, quod post primam illam salutationem tam diu fuisse
non videns, sed causa fuere inexcusabiles rei publicæ admi-
nistraciones. Nunc autem ecce assumpare ac seruire tuæ
paternitati pro vt vis. Etenim nos ipsi & omnia nostra tui
sumus, vt ere sicut vis. Et hæc dicens, conuersus ad clericos
& ad alios quosq; meliores de comitibus Episcopi, Et hos,
inquit, pater tuos colaboradores tua licentia salutabo: ap-
prehendensq; manus singulorum tenebat, & benedicebat il-
lis atq; de osculabatur, eos filios & fratres appellans charissi-
mos: benedixitq; Deum omnium bonorum largitorem,
quod hospites tam gratissimos sua domo suscipere meruis-
set. Quia vero deinceps nauigio de ciuitate ad ciuitatem
audum fuit, omnes equos & iumenta eorum, villicos suos

ad

ad oportuna loca terræ, pastus gratia, deducere iussit; neq; ante eis vehebantur, quam etiam consumatis omnibus de terra fuerant iam exituri. Quos certe ita receperunt alteratos, ut præ crassitudine vix cuiq; suus cognosceretur. Milites ergo qui cum duce venerant catechizati, statim & baptizati sunt; multiq; ex eis qui ipsius Christiani fuerant, sed ex consortio incredulorum metas Christianitatis excesserant, ex quorum numero ducem etiam ipsum fuisse constat, per confessionem & penitentiam ecclesiæ confirmati sunt; promittentes deinceps omnia quæ Christiano inimica sunt nomini, respuere, & ea quæ sunt apta sectari,

QUOMODO IPSE DVX
seu reliqui egamiam abdicauerunt.

* polygamiam.

DVX etiam, Scio, inquit, Christianæ sanctitati esse contrarium plures Vxores vel concubinas habere, simulq; tactis sanctorum reliquiis, sicut Christianis iurare mos est, coram populo, aspiciente Episcopo, viginti quatuor concubinas, quas ritu gentili suæ legitimæ vxori superduxerat, publice abiuravit.

XII.

Quod videntes alij complures, eiusdem enormitatis præsumptores, abiurata & ipsi coniugij pluralitate, vni thoro, exenplo ducis, fidem seruaturus se polliciti sunt. Creuit ergo Ecclesia in loco illo, & confortata est in timore domini ambulans, & spiritu sancto replebatur, Episcopo & clericis instantibus & Euangelizantibus regnum Dei.

Exstru-

Exstructa quoque illic basilica & sanctificato altari & sanctuario, collatisque illuc per ducem prædijs ac dote, in sustentationem Sacerdotis, pater liberalissimus sicut omnibus in terra illa Ecclesijs faciebat, libros contulit, & indumenta Sacerdotalia, calicem quoque argenteum cum ceteris vtenfilibus, deque suis Sacerdotibus vnum, qui populum posset instruere, eidem præfecit Ecclesiæ.

DE MATRONA METEN.
te & mortua die Dominica.

XIII.

VM hæc omnia ritè peracta fuissent, & non solum de ciuitate, verum etiam de rure populus ad Ecclesiam omni die conuenirent, & diem Dominicam aliasq; solennitates deuotè obseruarent; vidua quædam in rure non longè à ciuitate CAMINENSI, diues ac nobilis valde, Christiana religione contempta, patrios Deos se colere nullaque occasione vanitatis nouæ, à patrum suorum veteri traditione declinare se velle dicebat. Erat autem multam habens familiam, & non parua auctoritatis matrona, strenuè regens domû suam: & quod in illa terra magnum videbatur, maritus eius, dum viueret, in vsum satellitij sui triginta equos cum ascensionibus suis habere consueuerat.

Fortitudo enim & potentia nobilium & capitaneorum, secundum copiam vel numerum æstimari solet caballorum. Fortis, inquiunt, & potens, ac diues est ille, qui tot vel tot potest habere caballos, sicut audito numero caballorû numerus militum intelligitur. Nullus enim militum præter vnum caballum illic habere consueuit.

Sunt autem magni & fortes equi terræ illius, & vnus quisq;

quisque militum sine scutifero militat manticam per se gestans, & clypeum agiler satis & strenuè sic militiæ suæ officium exequentes. Soli autem Principes & capitanei vnum tantum vel si multum est duobus clientibus contenti sunt. Factum est ergo in vna Dominica die tempore messis, populo vndique ad Ecclesiam properante, præfata matrona nec ipsa veniebat, nec suos permittebat; sed magis turbulenta: Ite, inquit, metite mihi agros meos, hoc enim vtilius est quàm vacare illi nescio cui nouo Deo, quem de terra sua vobis affert ille. OTTO Babergensis Episcopus, quid nobis cum illo? videtis ne quanta bona, & quantas diuitias nobis dederint Dij nostri. Ipsorum vtiq; largitate, opibus, & gloria omnibusque rebus abundantes sumus, quare ab eorum cultura discedere non leuis iniuria est. Igitur ite ad metendas segetes nostras; & vt minus timatis, paratim mihi vehiculū; ecce ipsa ego vobiscum in campos messura descendam. Cumq; in agrum venisset, quod me, inquit, facere videtis omnes similiter faciatis, moxq; rebrachiatis manicis fuccinctaque veste, falcem dextra corripuit, stantes vero calamos sinistra tenens metere visa est. Sed mirum dictu, in actu ipso subito, vt erat inclinis, misera dirigit, & quasi marmoris effigies, nec semetipsam erigere, nec falcem è manu dimittere potuit, nec segetem; sed muta, & nil loquens, similis simulachro, stabat, tantum intuens intuentes se.

Videntes autem famuli, timuerunt valde, & circumstantabant eam aspicientes, & operientes sinam melius esset habitura. Rogat etiam, vt à temeritate sua respiscat, dicentes, fortem esse Deum Christianorum. Sed illa nihil respōdebat. Iniectis ergo manibus violenter illam trahentes, erigere conati sunt, & falcem segetemque de manibus extorquere; sed minimè potuerunt.

D d d

Stabat

Stabat autem quasi moles immobilis terræ affixa, At ubi satis miraculi ac stuporis hoc habitu infelix illa inuentibus ostenderat, ipsique famuli dolore ac rædio affecti, iam abire illamque dimittere vellent, soluta illa repente corruit fontemque animam in ignem tartareum efflavit. Quam leuantes in vehiculum, En, inquit, qualem manipulum de agro die Dominico reportamus. Quod factum ubi perferente fama passim vulgatum est: nam famuli statim ad Ecclesiam currentes Baptismum postulant, stupidi, quod acciderat referentes. Et credentibus quidem fides aucta est ex miraculo; non credentes autem & si qui adhuc blasphemi exstiterant, ad credendum ex pœna multa uel mulieris eruditi sunt.

Dies autem Dominicus & aliæ solennitates reuerentius obseruare cœperunt: & tamen ipsum cum suis omnibus Episcopum, quam omnem eorum doctrinam amplius reueriti sunt.

DE TRANSITV EPISCOPI ad Vilinam ciuitatem.

XIV.

XPLETIS autem illic fermè quinquaginta diebus, acceptis à Duce legatis, & conductoribus, de ipso loco, ciuibus, DOMEZLAO uidelicet, & filio eius, viris honoratis, per lacus & refusiones marinas VILLINAM uenti sunt nauigio.

Est autem ciuitas hæc magna & fortis: homines ipsius loci crudeles erant & barbari. Cum autem appropinquassent ciuitati, conductores eorum hære, pauere atque inter se mustitare cœperunt. Quod intelligens Episcopus,

pus, Quid est, ait, quod ad inuicem confertis? At illi, timemus, inquit, pater tibi ac tuis. Populus iste durus semper & indomitus fuit. Si ergo placet tibi applicemus, & moram in littore vsq; ad crepusculum noctis faciamus, ne forte ciuitatem manifeste ingrediendo, tumultum populi super nos suscitemus.

In singulis autem ciuitatibus Dux pallacium habebat & curtem cum ædibus, ad quam si quis confugisset, lex talis erat, vt quolibet hosce persequente, securus ibi confisteret & illæsus. Dixerunt ergo, si per noctem ad Ducis tecta intramus, freti securitate, paulatim ciues conueniendo, negotiumque nostrum illis pedetentim insinuando, melius fortasse proficiemus. Placuit consilium, vt cum dies abscessisset: tecti vmbra noctis, curtem & moenia Ducis inuaserunt illis ignorantibus. In crastinum vero vbi eos viderunt, & qui nam essent, & vnde & quare venimus, maligni homines scrutati sunt.

Primo quidem moueri ac sensim turbari, currere ac destruere, videre illos, iterumque videre & alijs alij nuntiare

Postremo vero insano furore correpti, magno tumultu, securibus & gladijs alijsq; telis armati sine vlla reuerentia in ipsam Ducis curtem irrumpentes, mortem eis sine vlla retractatione, nisi quanto citius de curia & de ipsa ciuitate fugerent comminabantur.

Erat in ipsa curte ædificium quoddam fortissimum, trabibus & tabulis ingentibus compactum, quod STYBA vel pyræale vocant, in quod scrinia & clitellas, & Capellani Episcopi & pecunias & quæq; preciosa de nauis portauerunt: quin & propter impetum furentis populi cum Episcopo clerici omnes illuc confugerant.

D d d z Sed

Sed illi vociferabantur & clamabant, exire eos compellentes. Sed moram eis facientibus, quasi à furore illi essent cessaturi, magis eorum exarsit insania, factoque impetu stabam aggrediuntur, & dissipant, lecto primum, dein parietibus disiectis, & excisis. Tunc vero Episcopus ad coronam passionis se inuitari sperans, alijs trepidantibus, quibusdam etiam præ pauore lachrymantibus, ille spiritu iocundo & hilari vultu stabat intrepidus optans & gliscens, ut vel unum ictum aut vulnus in nomine Iesu accipere dignus habeatur. PAVLICIVS vero & legati videntes quia verè insaniunt omnes, & quia illic moram facere deterius est atque deterius, in medium populi exilientes, validissimo clamore, ac si & ipsi furerent, extentis manibus, silentium fieri postulant. Quibus ad modicum sedatis, illi continuo profecuti. Quid est hoc? inquit. Et causam totam in semetipso transuentes, Nos, aiunt, hic in curia domini nostri ducis pacifice hinc exire permittite. Quid furitis in nos? Quem læsimus ex vobis? At illi, Impostorem, inquit, illum Episcopum & cæteros cum eo Christianos, Deos nostros blasphemantes interficere venimus. Sed si eos saluare vultis, ecce damus locum cito eos extra ciuitatem deducite. Plateæ autem ciuitatis palustres erant & lutosæ, & pontes extracti, & tabulæ vndiq; positæ propter lutum. Arripens ergo PAVLICIVS, per manum trahere cœpit Episcopum, & deducere, adhortans modeste, ut si posset properantius iret. Ut autem per medium turbæ omnes non inperturbatis passibus extra curiam vsq; ad pontes deuenimus: ecce quidam de turba vir barbarus & fortis, librata, quam gestabat ingenti phalanga, vasto ictu caput ferire visus est Episcopi: Sed ille auertens caput, humero ictum suscepit, eodēq; geminante cominus & alio eminus in eum iaciente contum, inter manus PAVLITII ac HILTANI sacer-

multus imponentes, Habuit ergo Episcopus cum eis verbū de fide Christianismi, quasi per ambages hortans eos & suadēs. Præferebat etiā nomē & potentiā ducis POLONIÆ, & quomodo ad illius iniuriā spectat illata sibi suisq; contumelia, quid uē mali contra eos inde oriri queat, nisi forte illorū intercedat cōuersio, insinuauit. At illi consilium se accepturos dicebant; regressiq; ad suos omnia hæc tractabant diligenter atq; retractabant: tandemq; in vnius sententiæ formam concesserunt videlicet super hoc verbo se facturos quidcūq; facerent STETENENSES. hanc enim ciuitatem antiquissimam & nobilissimam dicebant intra POMMERANORVM, matremq; ciuitatū, & satis iniustum fore, se aliquam nouæ religionis obseruantiam admittere, quæ illius auctoritate prius roborata non fuisset.

DE TRANSITV EIVS

ad Stetinam.

XV.

VIBVS auditis Episcopus STETINAM nihil cunctatus adire festinat, & quendam de VILINENSIBVS ciuibus NEDAMERVVM nomine, vt viam sibi monstraret, assumpsit. Hic autem familiaritate Episcopi bene vtens, cum filio suo quasi alter Nicodemus, occulte eos frequentabat, & quæ dicebantur, libenter audiebat. Alij quoq; nonnulli de ipsa ciuitate occulte Christum colebant tā viri quam mulieres. Isti etiam frequentabant eos, dum ibi moras facerent, deq; suis rebus eis humanitatem honeste impendentes, spirituali consolatione ab Episcopo recreati sunt; optantes, vt STETINA recipiente verbum Dei, VILINA quoq; recipere ex ratione pacti conuincatur. Quidam de ipsis quid de Christo sentiant, Christianis patefacientes, in locum suum occulte

occulte reuerſi ſunt. Ipli vero p̄repuſculum noctis, appli-
 cantes ciuitati, egreſſi naues, curiam Ducis intrauerunt.
 Mane facto PAVLICIVS & legati primates adeunt; ex parte
 ducum ſe cum Ep̄ſcopo miſſos referunt; cauſam viæ pro-
 ponunt eis Euangelium, dant conſilium, promittunt & ter-
 rent. At illi inquit, Quid nobis & vobis? Patrias leges
 nō dimitemus, contenti ſumus religione quam habemus.
 Apud Chriſtianos, aiunt, fures ſunt, latrones ſunt, truncā-
 tur pedibus, priuantur oculis; & omnia genera ſclerum &
 p̄enarum: Chriſtianus execratur Chriſtianum. Abſit à
 nobis religio talis. Hæc & his ſimilia proteſtantes, obdura-
 uerunt aures ſuas ne audirent verbum. Omnibus igitur ob-
 ſtinatis per duos meſes, & plus ibi morantes, nihil p̄æne
 profecerunt. Dum ergo tam longa & vtilis mora ciſturba-
 tionis eſſet, conſilium incidit legatos mittere ad Ducē P̄o-
 r̄oniæ ſciſcitari, quid de Chriſtianiſ iuberet, vtrum ma-
 nere illic, an redire; & de contradictione ciuitatum, quid
 ei videretur. Quod conſiliū vbi ciuibus compertū fuit, ti-
 mebant quidē, tamen rogabant, vt mitterentur legati; ſuos
 cum illis hac ratione profecturos, dicentes, vt ſi apud Ducē
 perpetuæ pacis ſtabilitatem obtinere, tributūq; alleuiare
 queant; ni ſibi coram ſuis & noſtris legatis ſcripto firmatis
 Chriſtianiſ ſe legibus ſponte inclinarent. Abeuntibus ergo
 cum PAVLICIO Chriſtianorū & paganorum legatis, iſti in-
 terim bis in hebdomada in dieb⁹ ſtilicis mercatus, per me-
 dium fori populo ex omni prouincia conueniente, ſacerdo-
 talibus veſtibus induti, CRUCEM portauerunt, & de
 fide atque agnitione Dei populum incredulum oportu-
 ne & importune alloquendo, iugulum neci quodammodo
 cottidie aptauerunt: ſed Deo protegente læſi non ſunt.
 Plebs autem quæ de rure fuit, ſimplicitate ſua & re-
 ſū nouitate rapta, negocijs ſuis poſtpoſitis, prædicationem
 libera-

libentissimè accepit, quamuis credere non auderet. Et quia certis diebus CRUX portabatur, & sermones fiebant, magis propter verbum quàm propter forum rusticorū cōfluebant.

DE CONVERSIONE DVO-
rum adolescentum.

XVI.

QUOTIDIE autem fidei retia laxantibus, & nihil eis capientibus, & multum super hoc tædentibus, tandem benignus Dominus sedulitatem boni serui sui OTTONIS, laborem quoque ac mœstitiam miserando respexit. Nam duo pulcherrimi adolescentes filij cuiusdam nobilis de ciuitate, domum Christianorum frequentare, & familiares se præbere, paulatimque de Deo nostro, & de fide quærere cœperunt.

Episcopus autem sentiens quia in bono veniunt, futurorum bonorum prælagium captâdo ex his, blandis mulcet colloquijs atque de mundicia & honestate Christianismi, de immortalitate animarum, de resurrectione corporum, de spe & gloria vitæ æternæ, adolescentibus per singulos dies euangelizauit. Quæ omnia flante Spiritu sancto pueri altius suis inbibere pectoribus neq; diu cunctati credere se velle atque Baptismum percipere dixerunt, Episcopus ergò lætissimus pueros statim catechizat, ac de omnibus quæ Christianæ religioni competebant, diligenter instructos, iussit, vt loti & lotis induti, cum cereis suis, & albis sese præberent baptizandos. Illi vt moniti erant, silenter exequentes omnia, die statuto, parentibus inscijs, loti & purificati noiusq; ac mundis vestibus induti, cum albis & cereis percepturi sanctū baptisma, se manibus

Episco-

Episcopi obtulerunt. Videres humano in corpore vultus angelicos. Videres expulsa Dæmoniacci squaloris inertia in vultibus iuuenum Christum, nouum hominem gratiosam iam coruscare aspectu. Pontifex ipse omnesque alij sacerdotes & clerici gauisi sunt, & admirati super gratia quam vidēre in pueris. Sed quid multa? baptizati sunt, propter octauam purificationis, octo dies apud Episcopum commorantes, in domos parentum non sunt reuersi.

DE ADVENTV MATRIS eorundem.

MA TER vero illorum (nam pater domo aberat) vbi quæ gesta sunt audiuit, pueris nōdum exalbatis, vltra quam dici queat, gaudio perfusa, cuidam de pueris suis, vade inquit, nuncia domino meo Episcopo, quia ipsum, & filios meos videre venio. Erat enim magnæ honestatis & potentæ in ciuitate illa. Episcopus ergo audiens illam aduenire de subrecto exiens in graminis cespite sub diuo confedit, suosq; regeneratos adhuc in albis positos, circumfidentibus clericis, ad pedes suos collocavit. Sed vbi matrem eminus aduenientem conspiciunt, modestè confurgentes, & Episcopo inclinantes, quod aduertere pulchrum fuit, quasi petita licentia obuiam ei vadunt. Quos illa intuens albatos, magnitudine gaudij quasi amens & stupida, soluta in lachrymas subito in terram corruit. Accurrit Episcopus, accurrunt clerici, leuant, tenent, consolantur: putabant enim quod nimietate doloris defecisset, at illa recuperato flatu, benedico, inquit, te Domine Iesu Christe, totius spei & consolationis auctor, quod filios meos tuis Sacramentis imbutos, tuæq; fidei veritate aspicio illustratos

Ecc

stratos

stratos. Scis enim Domine Iesu Christe quod hos (te-
nensque osculata pueros & amplexata) in secreto pecto-
ris meitua miserationi iam per multos annos commen-
dare non cessavi, petens ut hoc eis faceres quod fecisti.

Deinde ad Episcopum, Benedictus, inquit, introitus
tuus in hanc civitatem, domine & pater reuerendissime:
multum enim populum tua perseverantia domino hic
habet acquirere. Non te fatiget dilatio. En ego ipsa quæ
coram teasto, Dei omnipotentis adiutorio, & tui, pater,
animata presentia, sed & pignorum meorum freta sub-
sidio, Christianam me conûteor: quod hætenus non au-
debam.

JIVX

Sicut enim protestata est, in diebus adolescentiæ suæ,
de terra Christianorum ablata fuit: & cum esset ingenua
& speciosa, gentili hominum marito suo diuiti ac præpo-
tenti hero copulata est, & eisdem filios ex eo suscepit.
Episcopus ergo super his omnibus Deum benedicens,
confitenti matronæ verbo confortationis fidem auxit &
fiduciam, suæq; liberalitatis nõ immemor, griseæ pelliculæ
chlamidem preciosam ei dedit, & eadem petente atq; cum
fiducia iam euangelizante, omnes eius domesticos aqua
tinxit regenerationis; deinde etiam omnes conuicinos
eius ac familiares viros ac fœminas cum paruulis suis ea-
dem socieras inuoluit. Pueros quoque ipsos post exple-
tos octo dies, in die depositionis albarum, duabus camisijs
de subtili panno vestiuit, & easdem camisias aurifrigio in
ora capiti & sutura humerali atque brachiali ornari eis fe-
cit, duosque cingulos aureos tradens & calciameta pictu-
rata, verboque doctrinæ & Sacramento Eucharistiæ &
Communionis cum gaudio in matris domum remisit. Ita
miris modis aurum suum & donaria OTTO beatissimus
expendit,

*l. capitis vel
capitij.*

expedit. Vt enim salui essent homines precio cōduxit, verbo instruxit, rudēsque alumnos, & spiritualibus documētis in formabat, & corporalibus beneficijs conciliabat. Sed quanto scēnore donaria sua in thesauros domini sui aliquotiens congesserit, hoc proximo poterit aduerti cloquio.

QUOMODO PVERI REVER-
sicoanis et conciuibus de pietate & li-
beralitate Episcopi pradica-
uerunt.

RÆfati etenim pueri cum ad suos co-
adolescentes peruenissent, & quomodo ab Epi-
scopo habiti & instructi essent, quanta esset apud illum disciplina & honestas, quanta pietas & mansuetudo nunciare cœperunt, mox etiam quantæ munificentiæ ac liberalitatis circa omnes existeret, prædicare obliti non sunt: atque in argumentum rei, cernite, inquirunt, his indumētis post omnia beneficia sua nos induit, his aureis eingulis honorauit. Pecunia sua captiuos redimit, suis impensis eosdem vestit, cibus reficit, & liberos abire permittit, quid vnquam simile visum auditumue est in terra POMMERANORVM: quid simile nostri pontifices & sacerdotes faciunt? Nunc certe aliquem visibilem DEVM inter homines aduenisse ipsa gratuita redemptio captiuorum, in cippis & compedibus putrefactorum, multos ciues nostros fecerat autumare: sed ille hoc negans, non DEVM se, sed DEI altissimum seruum pro nostra salute ad nos directum, dici & credi optat; & animæ immortali-

Ecc 2

mortali-

mortalitatem, & corporum resurrectionem, & æternæ vitæ gloriam doctrinam dicit esse Christianorum. Quare non credatur ei? Hæc & his similia pagana iuuentus à iuuenibus audiens, aspirante gratia Dei, tracta est, & attracta per eisdem in eundem fidei feruorem; reuersiq; ad Episcopum, gregem non modicum adduxere, Euangelium rudimenta suscipere cupientium. Quid multa? Catechizantur, baptizantur; & à pueris & iuuenibus cana patrum prudentia se passa est erudiri, flammaq; fidei paulatim progrediente concaluit ciuitas vniuersa: neq; iam occulte vel pauci, sed publice ac multi simul cotidie veniebant ad fidem. Interea præfatæ coniunx matronæ & pater primitiuorum in via domi absens vbi audiuit, quod vxor & filij totaq; domus eius projecto paganismo, ritu viueret Christiano, mori voluit præ dolore. sed vxor prouida cognatos eius & amicos, qui malagma ei consolationis apponerent, obviam direxit ægroto; ipsa vero domi pro illius conuersione preces domino & vota non irrita offerre non cessauit. Itaq; reuersus ille cum non solum domesticos suos, verum & alios vicinos, & conciuos suos, veterem hominem exutos, in nouitate vitæ conspiceret ambulantes, ad conformandum se illis, Deo visitante cor illius, facile inclinatus est.

*QVOMODO POLISLAUS,
Dux Polonorum, literis suis Pommeranos ad fidem accenderit.*

XIX.

DVM ea geruntur in ciuitate, PAULICIVS & legatitam paganorum quam Christianorum, à duce POLONIÆ veniunt, peractis man-

mandatis & scripta tyranni secundum hæc verba reportantes.

POLISLAVS omnipotentis Dei fauente clementia Dux POLONIORVM. hostis omnium paganorum, genti POMMERANICÆ, & populo STETINENSI promissæ fidei sacramenta seruanti, Pacem firmam & longas amicitias, non seruanti vero cædem & incendia & æternas inimicitias.

Si occasiones quærerem aduersum vos, iusta esse poterat indignatio mea, quod quasi fidei vestræ transgressores vos retrorsum abire conspicio, & quod dominum & patrem meum OTTONEM Episcopum, omni honore ac reuerentia dignissimum, vita & fama in omni populo & gente præclarum, vestræ salutis, à Deo vero, & nostro ministerio, destinatum, sicut oportuit nõ suscepistis, neq; hætenus secundum Dei timorem illius doctrinæ obedistis. Omnia hæc vestræ valebant accusationi: sed interpellauere pro vobis responsales & mei & vestri, honorati viri ac prudentes, præcipue autem ipse pontifex, apud vos manens, Euangelista vester & Apostolus, horum ergo consilio ac petitioni acquiescere dignum iudicans, seruitutis ac tributis pondus, vt iugum Christi eo alacriores suscipiatis, hoc modo releuare decreui. Tota terra POMMERANORVM ducis POLONIÆ, quicumq; sint illi, trecentas tantum argenti marcas publici ponderis annis singulis persoluant. si bellum ingruerit ei, hoc modo eum iuuabunt. Nouem patres familias, decimum in expeditionem armis & impensis abundè procurabunt, & eiusdem familiæ interim domi fideliter prouidebunt. Ista seruantes & fidei Christianæ consentientes nostram pacem porrectione pacis & manus, & æternæ vitæ gaudium consequemini, & in omnibus oportunitatibus vestris præsidia semper & auxilia POLONENSIVM, tanquam socij & amici experiemini. Igitur habita concione,

Ecc 3

vbi

vbi coram populo & principibus verba hæc recitata sunt,
 multo quàm dum apud NADAM armis subacti sunt, lætio-
 res, pacti sacramenta deuotè suscipientes, remota omni
 controuersia, Euangelicis traditionibus se submiserunt.
 Episcopus ergo arrepto tempore pulpiti conscendens,
 Nunc, ait, ad nostri sermonis officium ventum est. Et inci-
 piens: Gaudete in domino semper, iterum dico, gaudete,
 modestia vestra, fides & conuersio vestra nota sit omnibus,
 nota sit omni mundo. Nam totus mundus pro vestra doluit
 infidelitate. Totus enim mundus, fratres charissimi,
 vsq; ad hunc terræ vestræ angulum, lumen veritatis agno-
 scit, & vos in tenebris remanere voluistis. Pudeat & peni-
 teat vos, creatorem vestrum hætenus vos non agnouisse.
 Nunc ergo tanto deuotius, quanto serius ad ipsum con-
 uertimini, currite, festinate vt eos qui vos in fide præcesse-
 runt, consequamini; hoc agere solliciti, vt qui de vestra cæ-
 citate piè doluerunt, de vestra illuminatione possint in
 Christo gloriari. Et primo ipsis deceptionibus, dijs vestris,
 surdis & mutis, sculptilibus, & immundis spiritibus qui in
 eis sunt, signo CRVCIS armati, quanto citius renunciate,
 sana diruite, simulachra conuertite, vt hostibus eius eie-
 ctis à vobis dominus Deus vester Deus viuus & verus in
 medio vestri habitare dignetur. Nisi omnes enim alios
 deos abijciatis, ipsum habere propitium non potestis. fugit
 enim & indignum sibi reputat aliorum Deorum consortiū;
 & nulla communicatio templo eius eum idolis. Sed scio
 quia nondum satis confiditis, scio quod timetis dæmo-
 nes, inhabitatores sanorum & sculptilium vestrorum; & id-
 circo non audetis ea comminuere. Sed pax vestra sit, vt
 ego ipse confratribus meis sacerdotibus & clericis simula-
 chra & concinas aggrediar; & si nos CRVCIS sanctæ signa-
 culo præmunitos illæfos permanere videtis, eodem CRV-
 CIS

Phil. 4.

cis muniti trophæo vos omnes nobiscum in securi & ascia
excisianuis & parietibus deijcite illas & incendite.

QUOMODO IDOLA
illorum confregerit.

XX.
QUOD cum audissent & annuissent, Episcopus & sacerdotes celebrata Missa & accepta
 communionem, armati securibus & sarpis concinas
 aggrediuntur, & fana comminantes & ex-
 cidentes omnia scandentes tecta & conuellent. Stabant
 autem ciues, aspicientes, quid dii facerent miserimi, v-
 trum nam tecta sua defenderent, nec ne. At ubi de structo-
 ribus nihil mali euenire vident, Si inquirunt, aliquid diuinæ
 virtutis habent isti, quorum sacra & templa conuellantur,
 utiq; defenderent se. Si autem defendere se aut sibi prodes-
 se non valent, quomodo nos defendere vel nobis prodes-
 se poterunt? Et hæc dicentes, facto impetu diruunt & com-
 minuunt omnia, ipsamq; lignorum materiam inter se diri-
 pientes, ad domos suas in vsum foci coquendis panibus &
 cibis comportabant. & quia plus habere fas erat, omnes
 illæ* concurræ numero quatuor mira celeritate contractæ
 sunt ac direptæ. Ne fortè vero minus pateat legentibus,
 quid significant, vel vnde dicantur concinæ, sciendum,
 quod sclauica lingua* in plerisque dictionibus la-
 tinitatem attingit & idè concinere concinas
 antiquitus dictum esse pu-
 tamus.

alibi vocat
concinæ.

DE

DE IDOLO TRICIPITI
destrueto.

XXI.

RANT autem in ciuitate STETINENSI concina quatuor, sed vna, quæ ex his principalis erat, mirabili cultu & artificio constructa fuit interius & exterius sculpturas habens, de parietibus prominentes imagines hominum & volucrum & bestiarum tam propriè suis habitudinibus expressas, vt spirare putarentur ac viuere; quodque rarum dixerim, colores imaginum extrinsecus nulla tempestate niuium vel imbrum fuscari vel dilui poterant, id agente industria pictorum. In hanc ædem, ex prisca patrum consuetudine captas opes & arma hostium, & quidquid ex præda nauali vel terrestri pugna quæsitum erat, sub lege decimationis congregabant, crateres etiam aureos vel argenteos, in quibus augurari epulari & potare nobiles solebant ac potentes, in diebus solennitatum, quasi de sanctuario proferendos, ibi collocauerunt, cornua etiam grandia taurorum agrestium deaurata & gemmis intexta, potibus apta, & cornua cantibus apta, mucrones, & cultros, multamque supellectilem preciosam, raram & visu pulchram, in ornatum & honorem Deorum suorum ibi conseruabant, quæ omnia Episcopo & Sacerdotibus, vbi fanum dirutum fuerat, danda censebant. Sed ille, Absit à me inquit, vt à vobis ditemur, nam talia & his meliora domi nobis abundant: vos ea potius quorum sunt in vestros vsus cum Dei benedictione distribuite. Et aqua benedicta omnia conspergens, & sanctæ CRVCIS super ea benedictione facta, iussit, vt inter se illa diuideret. Erat autem ibi simulachrum triceps quod in vno corpore tria capita habens, TRIGLAUS vocabatur: quod solum accipiens ipsa capitella sibi coherentia

herentia, corpore comminuto, secum inde quasi pro trophæo asportauit, & postea Romam pro argumento conuersionis illorum transmisiit, scilicet ad videndum domino Apostolico & vniuersali Ecclesie, quid ipse illius obedientiarum vellendo & plantando, ædificando & destruendo, apud gentem illam profecisset. Tres vero aliarum concinarum minus uenerationis habebant, minusque ornatae fuerant: Sedilia tantum intus in circuitu extructa erant, & mensæ: quia ibi conciliabula & conuentus suos habere soliti erant. Nam siue potare, siue ludere, siue seria sua tractare uellent, in easdem ædes certis diebus ueniebant & horis. Erat præterea ibi quercus ingens & frondosa & fons subter ea amœnissimus, quam plebs simplex numinis alicuius inhabitatione sacram æstimas, magna ueneratione colebat. Hæc etiam Episcopus cum post destructas concinas incidere uellet rogatus est à populo ne faceret. Promittebant enim se nunquam ulterius sub nomine religionis nec arborem illam colituros nec locum; sed solius umbræ atque amœnitatis gratia, quia hoc peccatum non sit, saluare illam potius quam saluari ab illa se uelle. Qua suscepta promissione, Acquiesco, inquit Episcopus de arbore: sed illum unum, numen unum sortium uestrarum de medio tolli oportet: quia nec augurium, nec sortilegium exercere Christianis licet.

DE SORTILEGIIS ET AV-
gurijs penitus abrais.

HABEBANT enim caballum miræ magnitudinis & pinguem, nigri coloris, & acrem valde. Iste toto anni tempore vacabat, tantæque fuit sanctitatis, ut nullum dignaretur sessorem; habuitque unum

XXII.

Fff

de

de quatuor Sacerdotibus, templorum custodem diligentissimum. Quando ergo itinere terrestri contra hostes aut prædatum ire cogitabant, euentum rei hoc modo solebant prædiscere. Hastæ nouem disponebantur humo, spacio vnus cubiti ab inuicem separatæ. Strato ergo caballo atque frenato, Sacerdos ad quem pertinebat custodia illius, tentum freno per iacentes hastas transuersum ducebat ter, atque reducebat. Quod si pedibus inoffensis, hastisq; indisturbatis, equus transibat, signum habere prosperitatis, & securi pergebant; sin autem, quiescebant. Hoc ergo genus sortium aliasq; ligneas calculationes, in quibus naualis pugnae vel prædæ considerabant auguria, quamuis multum reuuentibus aliquibus, Deitadem auxilio, penitus abasit, ipsūq; profani Vaticinij caballum, ne simplicibus esset laqueus offensionis, in aliam terram vendi præcepit, asserens hunc magis quadrigis quam prophetijs idoneum, cumq; omnes superstitiones & enormitates suas, Episcopo docente abiicissent, monuit etiam, vt omnes Christianos fratres suos reputantes, nec venderent, nec interficerent, nec prædas ex eis tollerent, sed fraternæ ac socialiter se cum omnibus gererent, eademq; ab illis mutuo sperarent. Et quod immanitate crudelius erat, scæmineos partus necare, ne vltra fierent mulieres * collaudaræ monebat. Nam vsque ad hæc tempora, si plures filias aliquæ genuissent, vt certis facilius prouiderent, aliquas ex eis iugulabant, pro nihilo ducentes parricidium.

DE SACERDOTE IDOLORUM MORTUO.

XXIII.

MUNDATA igitur ciuitate ab immanitate scelerum & spurcitarum, abdicata etiam coniugum pluralitate, adiuuantibus & coeuangelizantibus

busillis qui ante vniuersalem populi consensum fidē priuatim acceperāt, sunt catechismi per vicos & capita platearum, tuba in sonat Euangelij, CRUCES eriguntur, crucifixus adoratur, omnis ætas, omnis lingua Christum nominat, ruminat, verbaq; fidei aut discunt omnes aut docent, In tam ingenti autem ciuitate, quæ nongentos patres familias absque paruulis & mulieribus, & reliqua multitudine numeratos habebat, non est inuenta persona quæ post generalem consensum Euangelij, veritati se subtrahere niteretur, nisi tantum ille Sacerdos qui præfati caballi curam susceperat. Hic autem cum multis importunitatibus fatigaret Episcopum, & bono semini zizania superiaceret, die quadam cum multa prece ab omnibus rogatus, & ab Episcopo multis rationibus superatus, ex obstinatione nullo modo vellet acquiescere veritati, nocte ipsa diuina ultione percussus tumore ventris ac dolore crepuit & mortuus est. Quod factum vniuersæ ciuitati magnum incussit terrorem, omnesq; Christum laudantes, fortem Deum suæq; legis æmulatorem vocitabant.

QVOMODO CATECHIZATOS BAPTIZAVIT.

DESTRUCTIS ergo fanis alijsq; simulachris, mutato diuinitus Sacerdote, victoria CRUCIS erigitur, construuntur Baptisteria, dolia humo infodiuntur, cortinis velantur, omnibusque religiose ac sancte aptatis, populus per aliquot dies ante catechizatus & instructus, ad aquam regenerationis cum multa grauitate ac disciplina se offerebat, toto corpore balneis prius abluti, & lotis ac mundis vestibus induti, cereos ardentes & albas suas gestantes, & Spiritus sancti accensu desiderio, singuli apud se in cordibus

XXIII.

Psal. 41.

suis cantantes: Tamquam ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. quando veniam & apparebo ante faciem domini? Pater etiam eorum spiritualis feruorem & studia filiorum tacita mente consideras abundantia lætitiæ spiritum excitante, obortisq; præ gaudio lachrymis inter agendum in voce exultationis erupit dicens exhortando, Venite filij, audite me, timorem domini docebo vos; accedite ad eum & illuminamini, & facies vestrae non confundentur. Neq; ab re fuit talis in omnes sacerdotis exhortatio: videbat enim quod & alij comites sui cum magnæ admirationis tripudio contuebantur, quodq; ipsi ciues nos contemplari monuerunt, in vultibus scilicet omnium baptizatorum quendam iucundum & spiritualis gratiæ rutilare fulgorem, ita vt baptizati à non baptizatis, veluti lux à tenebris, facile discerni possent; quidè tenebrosus dæmon suis cultoribus, & quid Deus lucis auctor & amator suis dilectoribus conferre habeat, omnibus intueri promptum fuit. Currebāt ergo de ipsa ciuitate & de omni circum prouincia felices animæ, ad regales nuptias ingredi cupientes, & Episcopo seorsum tingente solos mares pueros, alijs autem, atq; alijs sacerdotibus seorsum viros, & seorsum mulieres, apud omnes opera Dei seruabant, & de

Psal. 33.

Ægyptia seruitute populo acquisitionis transito mari liberato, velut olim ad montem Sinai lex panditur Euangelij; & quid Christianis fugiendum, sequendumue sicut fide plena docentur, sic & plena intentione discunt, & facere ardent. Manserunt autem in eodem loco negotiosi operatores fere alijs tribus mēribus destruētes & ædificantes & euellētes, plantantes & plantata irrigantes, ipso agro dominico suis cultoribus grata & gratuita fecunditate victū præbente necessarium. In omnibus enim victui eorum compe-

Jerem. 1.

petentibus liberales eis existerunt & humani, optantes, ut si fieri posset, ut nunquam à se diuelleretur. Ordinatis illic autem omnibus quæ rudi Ecclesiæ profutura credebantur, exstructaq; basilica diligenti cura in medio foro STETINENSI, collatisq; omnibus quæ sacerdotalis officij ratio postebat, qui populo præesset, sicut ubique faciebat, sacerdotem inuestiri curauit.

QVOMODO AD VILINAM
transierit.

SILMENSES autem, Episcopo ignorante, quoddam homines cautos & gnaros STETINAM miserant, exploraturi tacite, quid nam illic ageretur, si Episcopus ab eis reciperetur, an non; & qui omnes vias & studia Episcopi discerent atq; referrent. At illi ubi habita exploratione diligentissime nil imposturæ aut doli circa Euangelizantes inuenerunt, & STETINENSES, licet tarde, fidem tamen vnanimiter suscepisse viderunt; reuersi ad suos, in ore Apostolorum vel Euangelistarum, pagani, paganis istis absentibus, quanta bona vidissent & audissent, & quam bona, & quam munda esset fides & doctrina Christiana, prædicare non cessabant; eorumq; verbis paulatim scintillatibus, quasi arundine tota ciuitas incanduit, & iam tædere atq; horrere super suis abominationibus, suaq; idola & errores quibus inuoluti tenebantur execrari cœperunt. Episcopus autem tenorem pacti quo ab eis recesserat, mente habens, cogitabat quidem statim post conuersionem STETINÆ ad eos properare: sed rogatus est duo prius inuisere castella, GRATICIMA videlicet & LVBINVM quæ in confinio posita ad pagum pertinebant STETINENSEM. At ubi homines illi, velut a-

XXV.

rida imbrem sitiens verba Euangelij suscipientes, fidei sacramentis imbuti sunt, extructo altari & sanctificato per castellum vtrumq; atq; ordinatis illic sacerdotibus, per **ODORAM** flumen in mare lapsi vento meliori ad **VILINÆ** litora nauigauerunt. Quanto autem exultationis tripudio illic recepti fuerint, & quanta humilitate illorum & satisfactione priores iniurias obliuisci Episcopum rogauerunt, non potest explicari sermone. Quidquid autem suscipiendi Christianismi ratio exigebat, discere & facere, assumere vel reijcere, nō morabantur, ita vt illic impleretur quod scriptum est: Dominus dixit & facta sunt. Populus quem non cognoui seruiunt mihi in auditu auris obediunt mihi. Nam quos prius contis & fustibus à suis terminis satis inclementer exturbauerant, postmodum quasi angelos de caelo venientes summo studio venerati sunt, sanctum arbitantes atque diuinum, quidquid ab eis dictum vel factū est. Sed quid plura? tota ciuitas & prouincia cum populo suo apposta est ad Deum, tantaq; fuit multitudo virorum & mulierum, & vtriusq; sexus puerorum, vt in spatio duorum mensium, quamuis sine cessatione ageretur opus, vix omnes tingi potuissent. Quantum & illic sudoris & laboris sanctæ semper memorię **OTTO** loquendo & clamando in turba, baptizando, & faciendo multa, pertulerit, qui videt omnia, considerat Deus. Sed quia ciuitas hæc in meditullio sita est **POMMORANIÆ** ciuesque **VILINENSES** fortes & duræ cernicis sunt, tam Dux **Vrocizlaus** quam princeps terræ sedem Episcopatus fore censuerunt, scilicet vt gens aspera ex iugi doctoris præsentia mansuesceret, nec ad pristinos rediret errores; & de medio ad omnes terræ terminos **Chrisma** & alia quæ ab Episcopo accipienda sunt, facilius deportari possent. Itaq; duas illic basilicas fieri præcipiens, altaria tantum, & sanctuaria sanctificauit;

quia

qua reliqua pars interim consergebat & perfectionem expectare longum erat ad alia festinanti.

QVO MODO A IVLINA

Clonodam venit.

MOVENTES AUTEM A IVLINA CLONODAM XXVI.

DAM venerunt, nihilq; difficultatis aut contradictionis illic inuenientes sanctæ CRVCIS trophæum ibi erexerunt, & quia locus nemorosus erat, & amœnus & ligna ad ædificandum suppetebant, in honore sanctæ CRVCIS ingentem Ecclesiam de nobili ædificio fundauerunt, & cum lætitia & gaudio populum catechizantes & baptizantes, quia messis multa erat, ad vltiora progredi festinauerunt. Transito autem flumine qui CLODONAM præterlabitur, ciuitatem quandam inuenerunt magnam quidem ambitu & spaciosam, sed raros incolas. Nam ferro & incendio se vastatam adustionum signis & cadauerum aceruis, spectantibus indicabat. Ipsi autem tenues incolæ illorum se fuisse clientulos qui à duce POLONIE illic interfecti erant, & captiuati, asserabant & à facie gladij saluatõs se fugæ præsidio. refecerant autem ex ramis & virgultis circa ruinas parietum tuguria & umbracula, quibus tegebantur, quousq; recta meliora instaurarēt. Hos pater optimus verbis consolans & stipe releuans benignissime instruxit & baptizauit. Multi etiã de viculis circumpositis ruriculæ illic consuetes fidei perceperẽ sacramenta.

QVO

QUOMODO A CLODONA
Colobregam intrauerit.

XXVII.

INDE COLOBREGAM peruenerunt, quæ super litus maris sita est. Sed quia ciues illius pæne omnes more institorum ad exterâs insulas causanegotiandi nauigauerant, illi, qui domi reperti sunt, absentibus suis conciuibus, nihil se noui aggressuros dicebant. Hacq; sub occasione aliquandiu restiterunt euangelio. Tandem exhortationibus crebris ab Episcopo superati sunt. Confirmatis ergo eisdem in fide sanctæ Trinitatis & Baptismo renatis & fundato altari & sanctuario, cæterisq; quæ nascenti Ecclesiæ utilia credebantur ordine peractis, dici vnus itinere distantem à COLOBREGA BELGRADIAM petens, simili operum effectu illic lætificatus est, omnibus se domino sponte applicantibus. Quod ubi factum erat, visum est ei bonum esse commissis quatuor quæ supererant ciuitatibus cum pagis viculis & insulis suos, VNXNOIMIA videlicet, HOLOGOSTA, GOZANGIA, EIMINA, quia tempus eum reuocabat, hyems quippe erat, id quod plantauerat interim irrigare, ne forte dilatando tantum agrum suum, & non etiam excolendo, in vacuum curreret, aut cucurrisset; quin etiam si vltius procederet, ante diem palmarum sicut disposuerat, redire ad suam sedem consecraturus crisma minimè potuisset.

QUOMODO DETINERE ILLUM
ac Episcopum habere voluerint.

XXVIII.

DISCRETVS ergo pontifex apud BELGRADIAM terminum ponens Euangelij, omnia loca & ciuitates superius nominatas, in quibus semina fidei

fidei sparserat fidelis agricola denuò perlustravit, cogniturus, quomodo se habent sata, & ecce omnes quas imperfectas dimiserat basilicas & Ecclesias, perfectas invenit. Ad opus ergo dedicationis devotus & lætus accingitur, atq; intra deducendum Chrismatis vntione populum confirmas, etiam quam plurimos invenit baptizandos, qui generali baptismo prius interesse non poterant, eo quod in exteris partibus peregrinati negotia sua exercerent, quorum profecto CLODONÆ, IVLINÆ, STETINÆ, maxima erat copia. Mira quippe aviditate, audito quod Episcopus ab eis discedere vellet ad eum confluerunt, infelices se reputantes, quibus sine illius benedictione remanere contingeret. Quæ res in singulis locis aliquandiu eis remorandi causa fuit. Nullam autem civitatem aut locum plantationis suæ relinquere voluit quam nõ semel aut sæpius ante exitum de terra confortationis aut cõsolationis causa reuideret. Talibus ergo visitationibus regione peragrata, consolando, confirmando, atque salutando amicos, paternos, & filiolos suos, in pacis osculo dimisit eos & dimissus est lachrymis & gemitibus dituulsionis dolorem vtrinque temperantes. Et ut veritas proferatur, multotiens toto conamine eos iugiter apud se retinere moliti, dñ. Episcopum, ut Episcopatum ibi gubernaret, ardentissime rogabant: se ipsos & omnia sua illius ditioni seruire pollicentes. Et ut verum fateamur tanto amore suæ plantationis flagrabat Episcopus, quod voluntatem plenariam apud eos remanendi haberet, sed à clericis suis dissuasus est.

Ggg

DE

DE NATURA POMORANIAE

Et quomodo ad ducem Polonia à Pome-
rania rediens venerit, Et ab eo tam
ipse quam sui donati
sunt.

XXVIII.

ROSSENT etiam in his locis non importunè esse
cœnobia, & maximè huius temporis sancto-
rum, qui terram vberem quam scopulos aridos
vel lqualentem eremum incolere malunt, suæ memo-
res imbecillitatis. Nam piscium illic tam ex mari quam
ex aquis & lacubus & stagnis abundantia est incredibilis,
carratamq; pro denario * recenter accipiens halcis, fe-
rinæ, ceruorum, bubalorum, & equulorum agrestium,
vrsorum, & aprorum, porcorum omniumq; ferarum co-
pia redundat omnis prouincia butyrum de armêto, & lac
de ouibus cum adipe agnorum & arietum, cum abundan-
tia mellis & tritici, cum canopo & papauere & cuncti ge-
neris legumine: atque si vitem & oleam & ficum habe-
ret, terram putares esse repromissionis, propter abundan-
tiam fructiferorum. Sed Episcopus vitem attulit & im-
plantari fecit vt tellus ea vel sacrificio viuum procrearet.
Tanta ergò fides & societas est inter eos, vt furthorum &
fraudum penitus in experti, cistas aut scrinia non habe-
ant serata. Nam seram vel clauem ibi non viderunt, sed
ipsi admodum mirati sunt quod clitellas Episcopi &
scrinia Episcopi serata viderunt. Vestes suas pecuni-
am & omnia preciosa suâ in cuppis & dolijs suis simplici-
ter coopertis recondunt, fraudem non metuentes vtpote
in experti. Et quod mirum dictu, mensa eorum nunquam
disarma-

ma. f. redentis.

disarmatur, nunquā deferulatur, sed quilibet pater familias domum habet seorsum mundam & honestam, tantum refectio*n*i vacantem; illic mensa cum omnibus quæ bibi ac mandari possunt, nunquam vacuatur, sed alijs allumptis alia subrogantur; non forex non forilegus admittitur, sed de mappa mundissima fercula teguntur commesturos expectantia. Quacunque igitur hora reficere placuerit, hospites sint, domestici sint, omnia parata inveniunt intromissi ad mensam. Et de his satis dictum est.

Reuertentes autem de terra illa transitum fecerunt per patrem eorum ducem POLONIÆ. Retribuat illi dominus Iesus in die agnitionis suæ, omnia bona ostendit omnibus. Nam tantæ affectionis tantæq; benignitatis circa eos existit, ut etiam in POMMERANIA positis hyemis tempore vir ille optimus vestes eis mitteret hyemales, Episcopo, & unicuiq; secundum suam personam idoneam tam clericis quam militibus siue scutiferis omnibus. Tunc ergo consummatis his ad quæ eos vocauerat ipse ad se reuersos omnes ipsos ut filios charissimos excipiens, Episcopum cæterosq; congruis honoribus habitos nullum dimisit indenatum. Denique festinantes vidit cum multa gratiarum actione dimissos vsque in BOEMIAM eos fecit conduci. Episcopus vero propter festinationem de Episcopatu POMMERANIÆ pro voto suo tunc ordinare non potuit, sed de prudētia ducis confusus ei ex otio commisit ordinandum. At ille vnum de capellanis suis ADALBERTVM nomine, quem de latere suo cum alijs duobus sacerdotibus in adiutorium concesserat Episcopo, Præsulatus honore in gente illa sublinavit. Itaq; iuxta propositum suum ante diem palmarum ad sedem suam sanctus OTTO reuersus est.